

ABD Büyükelçiliğinin Kudüs'e Taşınması: Barış Sürecinin Sonu

13 Mart 2018'de Trump tarafından görevden alınan eski dışişleri bakanı Rex Tillerson'un yerine atanan Mike Pompeo, 2 Mayıs 2018 tarihinde gerçekleştirilen yemin töreninde ilk konuşmasını yaptı. Konuşmasında sert bir diplomasi izleyeceklerinin sinyalini veren yeni dışişleri bakanı, Trump'ın 6 Aralık'ta duyurduğu Kudüs kararının da arkasında olduklarını ve yakın zamanda büyükelçiliği Kudüs'e taşıyacaklarını ifade etti.

CIA eski başkanı Pompeo ile ABD dış politikasının ilerleyen günlerde daha sert bir çizgiye kayması oldukça muhtemel. Trump ile oldukça benzer şekilde Müslüman-karşıtı bir retoriğe ve bağlantıya sahip olan Pompeo, Trump'ın özellikle İran ve İsrail meseleleriyle ilgili dış politika tercihlerini de tam olarak yansıtıyor. Hatta Trump'ın başkan olmasının ardından yaptığı yurt dışı ziyaret rotası, Pompeo tarafından da geçtiğimiz hafta aynı şekilde uygulandı. İlk ikili görüşmelerini sırasıyla Suudi Arabistan, İsrail ve Ürdün'de gerçekleştiren Pompeo'nun Ortadoğu ziyareti, Pompeo sonrası ABD dış politikasının öncelikleri hakkında da ipucu veriyor.

Kullandıkları İsrail yanlısı retoriğe rağmen Filistin barışının hala Amerika'nın bir önceliği olduğu konusunda ısrar eden Trump ve Pompeo, büyükelçiliği Kudüs'e taşıma ve kutsal şehri İsrail'in başkenti olarak kabul etme kararlarıyla bu barışın aslında işgal rejimi İsrail'in koşullarında bir 'barış' olacağını da işaretini verdiler. Amerika ve İsrail'in barışı, Doğu Kudüs'süz ve Batı Şeria'nın bazı bölgelerinin İsrail tarafından ilhak edildiği bir Filistin'in yanında, Kudüs'ün başkenti olduğu daha geniş bir İsrail öngörüyor. Trump, Netanyahu ve Suudi Prensi bin Salman arasında yakın zamanda "Yüzyılın Anlaşması" olarak da ifade edilen bu planın ilk adımının, Amerikan büyükelçiliğinin 14 Mayıs 2018 tarihinde Kudüs'e taşınmasıyla atılması planlanıyor. İsrail işgal rejiminin kurulmasının yetmişinci yıl dönümüne denk getirilen bu hukuksuz hamle, A. Tamimi'nin deyişiyle Ortadoğu Barış sürecinin tabutunun son çivisini çaktı.^[1]

Arkaplan

Amerika'nın 45. Başkanı Donald Trump, 6 Aralık 2017 tarihinde Kudüs'ün statüsüyle ilgili olarak yaklaşık yetmiş yıllık ABD politikasından bir sapma olarak yorumlanan açıklamalarda bulundu. Doğu ve batısıyla bir bütün olarak Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıdıklarını, dolayısıyla ABD büyük elçiliğini en yakın zamanda Tel Aviv'den (Tel el-Rabi') Kudüs'e taşıyacaklarını duyurdu.

Konuşmasına "bugünkü açıklamalarım İsrail ve Filistinliler arasındaki çatışmaya yeni bir yaklaşımın başlangıcı olacaktır" ifadeleriyle başlayan Trump, Kongre tarafından kanunlaştırılan 1995 Kudüs Büyükelçilik Yasası'na değinerek yirmi yıldan fazla bir süredir Amerikan başkanlarının bu mühim kararı hayata geçiremediklerini dile getirdi. Bölgede kurulmaya çalışılan barış sürecine büyük bir tehdit oluşturacağı gerekçesiyle Clinton, Bush ve Obama yönetimleri, yasanın tanıdığı haktan yararlanarak altı ayda bir bu yasanın yürürlüğe konmasını ertelemişlerdi. Trump, bu erteleme kararının barış açısından bir şeyi değiştirmediklerini ve aynı ve tamamen aynı formülü uygulamanın farklı veya daha iyi bir sonuç üretmeyeceğini belirterek yapacağı sert politika değişikliğinin sinyalini verdi.

Trump'ın bu kararı aslında pek de sürpriz değildi. Amerika'da sayıları elli milyonu aşan Evanjelik Hristiyan oy tabanını kazanmak için Trump, seçim kampanyasında da Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıyacağını sözünü vermişti. Evanjelizmin eskatolojik anlayışına göre, Hz. İsa'nın ikinci gelişinin hızlanması için bu topraklarda bir Yahudi siyasi organizasyonu ve Kudüs'ün Yahudiler tarafından kontrol edilmesi gerekir. Beklenen kurtarıcı geldiğinde medeniyetler arasında bir savaş çıkacak, Yahudiler ya Hristiyanlığı seçerek kurtulacaklar, ya da öleceklerdir.

Bu anlayış çerçevesinde Amerika'daki Evanjelik Hristiyanlar, Filistin'de Yahudi varlığı ve hakimiyetinin en şiddetli savunucuları olmuşlardır. Buna bağlı olarak, Amerika'da İsrail rejiminin varlığını ve devamlılığını savunan bir çizgi her zaman var olagelmıştır. Hatta Yahudi Siyonizmi henüz ortaya çıkmadan önce Hristiyan Siyonizmi denilen anlayış çerçevesinde Hristiyanlar, Filistin'de İsrail varlığını tesis etmek için hali hazırda çeşitli yollar deniyorlardı.

"Amerika'da sayıları elli milyonu aşan Evanjelik Hristiyan oy tabanını kazanmak için Trump, seçim kampanyasında da Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıyacağını sözünü vermişti."

Diğer taraftan, İsrail lobilerinin Kongre üzerindeki bilinen etkisinin de tesiriyle ABD yasama organı çoğu zaman İsrail yanlısı yasalar çıkarma eğilimindedir. Ne var ki bu İsrail-yanlısı yasalar —özellikle Kudüs'ün statüsüyle ilgili olarak—Trump dönemine kadar ABD Başkanları tarafından büyük ölçüde temkinle karşılanmıştır. Bugün gelinen noktada ise bu göreceli temkinli politikanın bir kenara bırakıldığı, barış kılıfı altında ABD ve İsrail çıkarlarına hizmet edecek adımların hak-hukuk tanınmadan tatbik edilmeye başlandığı bir süreçle karşı karşıyayız.

Amerika'nın Kudüs'ün statüsü konusundaki yetmiş yıllık politikasını terk ederek Kudüs'ü İsrail rejiminin başkenti ilan eden Trump'ın bu hukuksuz kararı 1995 Kudüs Büyükelçilik Yasası'na dayanıyor. 1993 yılında başlayan Oslo Süreci ile kendini 'barış süreci'nin 'arabulucu'su ilan eden ABD'de 1995 yılında böyle bir karar çıkması, başından beri ABD'nin İsrail-yanlısı bir barışı desteklediğini zaten açıkça ortaya koyuyor. Ancak bu karar Clinton, Bush ve Obama yönetimlerinde yasanın başkana tanıdığı altı aylık feragat hakkı ile bugüne kadar ertelenmiştir. Bu ertelemenin sebebi eski başkanlarca kararın barış sürecini tehdit edebileceği olarak ifade edilmişti. Trump'ın ertelemekten vazgeçip yasayı derhal uygulamaya koymasının sebebi de Trump tarafından şöyle ifade edildi: "Bu kararın ertelenmesi barışa hiçbir katkıda bulunmadı. Tamamen aynı formülü uygulamak farklı veya daha iyi bir sonuç üretmez."

Kudüs'ün Statüsü

Bir devletin başka bir devletin belli bir toprak parçası üzerinde büyükelçiliğinin olması, ilkinin ikinci devletin o bölge üzerindeki egemenliğini tanıdığı anlamına gelir. Dolayısıyla, büyükelçiliğin taşınma kararı tamamen Kudüs'ün statüsüyle ilgili bir durumdur.

Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler için kutsal olan şehir, bu halkların barış içinde bir arada yaşadıkları Osmanlı idaresinin sona erdiği 1918 yılından bugüne, yani tam yüz yıldır, kime kalacağı hususunda kıyasıya bir mücadele sürmektedir.^[2] 1918-1947 yılları arasında bölgeyi kontrol eden İngiliz manda yönetimi, Siyonist Yahudi Herbert Samuel'i Britanya valisi olarak bölgede uyguladığı politikalar hem Yahudi kolonizasyonunu kolaylaştırmış, hem de yerel halkın -Filistinlilerin- bölgeden sürülmesine hizmet etmiştir. Bu dönem boyunca Filistin'in demografik yapısında büyük değişiklikler olmuştur.

Britanya bölgedeki işgalini sonlandıracağını duyurunca, BM Genel Kurulu 29 Kasım 1947 tarihinde "BM Taksim Planı" olarak adlandırılan bölgenin geleceği ile ilgili bir şema ortaya koymuştur. Bu plan Arap ve Yahudi olmak üzere iki ayrı devlet öngörürken, Filistin topraklarının büyük bir kısmını yerli Filistinlilerden alarak işgalci Yahudi kolonilerine vermiştir. Bu plana göre Kudüs'ün statüsü BM yönetimi altında özel uluslararası bir yönetim anlamına gelen *corpus separatum*dur. Ne var ki, zaten Yahudilerin lehine olan bu plan, Yahudilerin 1948'in 14 Mayıs'ında Siyonist devleti ilan etmeleriyle kenara itilmiştir. 1948 Arap-İsrail Savaşı'yla devam eden süreç sonunda Kudüs ikiye bölünmüş, batısı Siyonistlerin hakimiyetine girerken, doğusu ise Ürdün'ün kontrolüne geçmiştir. O dönemki ABD başkanı Truman Siyonist işgal rejimi İsrail'i hemen tanıırken, bu rejimin Kudüs'ün herhangi bir bölgesi üzerindeki herhangi bir münhasır egemenliğini ise kabul etmemiştir. Hatta Kudüs'ün batısında İsrail egemenliğini tanımak anlamına gelen Knesset'in açılış törenine temsilci göndermeyi dahi reddetmiştir. 1967 yılına gelindiğinde ise Altı Gün Savaşı olarak bilinen savaş neticesinde İsrail rejimi Suriye'nin Golan tepelerini, Mısır'ın Sina Yarımadası'nı ve doğusuyla beraber tüm Kudüs'ü işgal etmiştir. Yani 1948'de ikiye bölünen Kudüs, 1967'de İsrail işgali altında yeniden birleşmiştir. Bu nedenle 1995 Kudüs Büyükelçilik Yasası'nın yedinci maddesinde "1967'den beri Kudüs, İsrail tarafından yönetilen birleşik bir şehirdir" ifadesi yer almaktadır. Bu doğrultuda İsrail rejimi 1980 yılında çıkardığı "Temel Yasa" (Basic Law: Jerusalem the Capital of Israel (5470-1980)) çerçevesinde birleşik Kudüs'ü İsrail'in başkenti ilan etmiştir. Bu kararın ardından BM Güvenlik Konseyi ve birçok ülke bu hamleye şiddetle karşı çıkmıştır. BM Güvenlik Konseyi 476 ve 478 sayılı önergelerle İsrail'i işgalci güç olarak tanımlamış, Kudüs'ün statüsü konusunda İsrail'in yaptığı hukuksuz hamleyi kınayarak Cenevre Sözleşmesini ihlal eden bu temel yasayı geçersiz ilan etmiştir. Ayrıca 181, 242 ve 338 sayılı BM kararları Kudüs'ün doğusunu Müslümanlara teslim etmiştir. Buna uygun şekilde de bugün Kudüs'te herhangi bir yabancı devletin büyükelçiliği bulunmamaktadır.

ABD Hamlesinin Sonuçları

Filistin Otoritesi'nin yanında dünya genelindeki neredeyse tüm ülkeler Kudüs'ün doğusunu Filistin devletinin işgal altındaki başkenti olarak tanımlamaktadır. Yıllar boyunca Kudüs'te uluslararası bir yönetimi savunan ABD, bugün Trump-Pompeo yönetimiyle bu tavrından vazgeçerek kutsal şehri doğusu ve batısıyla işgalci İsrail rejimine teslim etmektedir. Bu da iki-devletli çözümün ve zaten çökmüş olan barış sürecinin daha bariz bir sonu anlamına gelmektedir. Toprakları ellerinden alınan bir halkın sıkıntılarına ek olarak, Netanyahu hükümetinin Filistin devletini yutma politikası ve ABD'nin bu politikaya son zamanlarda verdiği destek, bölgenin ve dünyanın güvenlik ve istikrarının önünde büyük bir engel teşkil etmektedir.

Kudüs'ün statüsünün İsrail'in lehine değiştirilmesinin ABD'nin barış sürecindeki arabuluculuk rolüne zarar vereceği ve bölgedeki barış umutlarını söndüreceği düşüncesinin Trump ile büyük ölçüde değiştiğini görüyoruz. Trump'ın 6 Aralık'taki açıklamalarının ardından Beyaz Saray, İsrail'in ilanının yetmişinci yıl dönümüne denk gelen 14 Mayıs 2018'de Kudüs'te gecici bir büyükelçilik açacağını duyurması da dünya genelinde büyük tepki uyandırdı. Arnona bölgesindeki konsolosluk binasının 2019'da gerçekleşmesi beklenen kesin taşınma gerçekleşene kadar ara dönem ABD büyükelçiliği ve Büyükelçi David Friedman için ekstra yer açacağı ifade edilmişti.

"Amerika'nın Kudüs'ün statüsü konusundaki yetmiş yıllık politikasını terk ederek Kudüs'ü İsrail rejiminin başkenti ilan eden Trump'ın bu hukuksuz kararı 1995 Kudüs Büyükelçilik Yasası'na dayanıyor."

Probleme çözüm olmak bir yana, problemin bir parçası haline gelen ABD'nin Filistin/İsrail meselesiyle ilgili yeni politikası oldukça endişe vericidir. Son dönemde büyükelçilik kararının yanında ABD'nin Filistin politikasının Filistin-aleyhtarı ve İsrail-yanlısı başka boyutları da bulunmaktadır. Örneğin, ABD, yaklaşık beş milyon vatanlarından edilmiş Filistinlinin mülteci kamplarında hayatlarını idame ettirmesi konusunda yardım sağlayan bir BM kurumu olan UNRWA'ya 125 milyon dolarlık fonu keseceğini duyurdu. Bu hamlenin ardından Trump Twitter'da Filistin Otoritesi'ni İsrail şartlarına uygun bir barış için boyun eğmemekle suçladı. UNRWA, İsrail hükümetinin temel politikası olan Büyük İsrail projesi çerçevesinde muhtemel Batı Şeria ilhaki hedefinin önünde büyük bir engel teşkil etmektedir. Bu kararın ardından Gazze'deki insani kriz konusunda Arap ve batılı devletlerin Mart 2018'de Washington'da bir araya getirilmesi de UNRWA'ya alternatif bir kurumun yaratılması veya UNRWA'sız bir çözüm üretilmesi noktasında bir anlam ifade etmektedir.

Son zamanlarda ABD desteğiyle cesaretlenen İsrail rejimi, özellikle Kudüs ve Batı Şeria'da olmak üzere bölgedeki Arap varlığı karşısında sertliğini giderek arttırmaktadır. Batı Şeria'daki hukuksuz Yahudi yerleşimleri ile mümkün hale getirilen bu bölgenin bir kısmının ilhaki İsrail işgal rejiminin ilk hedeflerinden biridir.

Sözde demokratik İsrail rejiminin Kudüs'te Filistinlilere karşı yürüttüğü baskıcı politikalarının uzun gölgesine ek olarak 30 Mart 2018 tarihinden bu yana Gazze sınırında devam eden Büyük Dönüş Yürüyüşü kapsamında gerçekleştirilen barışçıl protestolarda gazeteciler de dahil olmak üzere onlarca Filistinlinin öldürülmesi özellikle Gazze'de krizi derinleştirmekte, geleceğe yönelik barış umutlarını söndürmektedir. Aynı zamanda bu barışçıl protestolar, İsrail rejiminin Hamas'ın silahlı mücadelesini kendi şiddetine karşı bir bahane olarak öne sürdüğünü de kanıtlamıştır. Zira Filistin halkı herhangi bir silah olmadan dünyaya seslerini duyurmak için gerçekleştirdikleri bu protestolarda da İsrail zulmüne maruz kalmış, tek bir İsrailinin burnu dahi kanamazken, onlarca Filistinli genç İsraili askerler tarafından kurşuna dizilmiş, yüzlerce de yaralanmıştır. Ne var ki, Haaretz yazarının yakın zamanda ifade ettiği gibi, Gazze sınırındaki olaylar, Filistinlilerin öldürülmesinin İsrail'de sivrisineklerin öldürülmesinden daha hafif olarak kabul edildiğini de göstermiş oldu.

Gazze sınırındaki eylemler, Nekbe'nin —Filistinlilerin etnik temizliği ve Filistin toplumunun İsrail tarafından neredeyse yok edilmesi olayı— yetmişinci yıl dönümü olan 15 Mayıs 2018 tarihine kadar devam edecek. Bir gün öncesinde yani 14 Mayıs Pazartesi günü ise İsrail rejiminin ilanının yetmişinci yıl dönümüne ek olarak ABD büyükelçiliğinin Kudüs'e taşınma olayının gerçekleşeceği gün olarak bekleniyor. Aynı zamanda Müslümanların kutsal ayı olan Ramazan'ın arefesine ve ilk gününe denk gelen bu günlerde bölgede tansiyonun bir hayli yüksek olacağını tahmin etmek mümkün.

Bölgede durumun her zamankinden daha fazla bir şekilde Filistin'in ve Filistinlilerin aleyhine gelişmesi, insani duygulara sahip kişilerin dayanışmasını her zamankinden daha acil kılmaktadır. Dünyanın dört bir

yanından Filistin'e desteklerini gösteren Yahudi, Müslüman ve Hristiyanlar da dahil olmak üzere birçok kişi, sokaklara çıkarak yaptıkları protestolarda silah-ticaret ambargosu ve diplomatik yaptırımlar çağrısında bulunarak seslerini dünyaya duyurmaya çalışmaktadır. Birey düzeyinden devletler seviyesine kadar istikrarlı bir şekilde ortaya konması gereken tüm bu tepkiler, uluslararası hukuku, Cenevre Sözleşmesini, insan haklarını ve BM önermelerini apaçık ihlal eden bariz suçlunun dürüst bir şekilde yargılanacağı, dinmeyen çatışmayı adil bir çözüme ulaştıracak görüşmeler için uygun bir an oluşturma noktasında oldukça önemlidir.

^[1] Azzam Tamimi, "Jerusalem's Deal of the Century", Insight Turkey, Vol. 20, No.1, 2018, (pp.71-78), p. 71.

^[2] Yakın zamanda, ultra-Ortodoks bir Yahudi olan Ben Tziyon Margilit'in Anadolu Ajansı muhabirine yaptığı açıklamada İsrail'in hem dindar Yahudilere hem de Filistinlilere "zulmettiğini" vurgulayan Margilit, atalarının kendilerine "Osmanlı Devleti'nin Filistin topraklarındaki egemenliği döneminin Yahudiler için en güzel günler olduğunu" aktarmıştı. Bkz.

<https://www.a>